PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

ZAMONAVIY INGLIZ TILI DARSLARIDA SUN'IY INTELLEKT VA RAQAMLI VOSITALARDAN FOYDALANISHNING SAMARALI USULLARI

Qurambоyeva Shahriniso
Xorazm Ilg'or kasbiy mahorat texnikumi
ingliz tili o'qituvchisi

Jumaboyeva Ro'za
Xorazm Ilg'or kasbiy mahorat texnikumi
ingliz tili o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada ingliz tili darslarida sun'iy intellekt va raqamli vositalardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Ilmiy tadqiqotlar asosida yozma ishlarni tahrirlash, chatbotlar yordamida muloqotni mashq qilish hamda interaktiv viktorinalar orqali shakllantiruvchi baholashni tashkil etish usullari yoritiladi. Texnologiyalarni o'quv maqsadi va o'quvchilarning tayyorgarlik darajasiga mos tanlash yuzasidan metodik tavsiyalar beriladi. O'qituvchining metodik rahbarligi, raqamli javoblarni tanqidiy tekshirish va o'quvchilarning mustaqil natijalarini baholashga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: ingliz tili ta'limi, sun'iy intellekt, raqamli vositalar, ChatGPT, chatbot, interaktiv ta'lim, yozma nutq, kommunikativ kompetensiya, shakllantiruvchi baholash, raqamli savodxonlik.

Ingliz tilini o'qitishning zamonaviy yondashuvlari o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish, mustaqil o'rganish ko'nikmalarini mustahkamlash va egallangan bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llashga yo'naltirilgan. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda ta'lim mazmuni, o'qitish metodlari va o'quv vositalarining o'zaro muvofiqligi muhim ahamiyat kasb etadi. Sun'iy intellekt hamda raqamli vositalarni dars jarayoniga maqsadli kiritish o'quv faoliyatini tashkil etishning qo'shimcha imkoniyatlarini yaratadi. Shu sababli ulardan foydalanishning pedagogik jihatdan asoslangan usullarini o'rganish ingliz tili ta'limining dolzarb masalalaridan biridir.

Raqamli ta'lim muhitida matn, audio, video va interaktiv topshiriqlarni bir mashg'ulot doirasida uyg'unlashtirish mumkin. Bunday imkoniyatlar tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini o'zaro bog'liq holda mashq qilishga sharoit yaratadi. Masalan, o'quvchi muayyan mavzudagi videolavhani tomosha qilgach, uning mazmuni yuzasidan savollarga javob berishi, suhbatda qatnashishi va o'z munosabatini yozma ifodalashi mumkin. Bu jarayonda raqamli vositalarni tanlash darsning maqsadi, o'quvchilarning til darajasi va topshiriqning mazmuniga asoslanishi lozim.

Sun'iy intellektdan foydalanish esa o'quv materiallarini turli murakkablik darajalarida tayyorlash, suhbat vaziyatlarini modellashtirish va yozma ishlar yuzasidan dastlabki fikr-mulohaza olish kabi faoliyatlarni tashkil etish imkonini beradi. Jumladan, o'quvchilar sun'iy intellekt bilan kundalik hayotga oid mavzularda savol-javob qilishi, yaratilgan matnlarni tahlil etishi yoki taklif qilingan tahrirlarni o'z yozma ishlari bilan solishtirishi mumkin. Ushbu mashg'ulotlarda o'quvchining javoblarni tekshirishi, tanlovini izohlashi va mustaqil xulosa chiqarishiga e'tibor qaratish zarur.

Texnologiyalarni darsga kiritishda ularning didaktik vazifasini aniq belgilash alohida ahamiyatga ega. Topshiriqning tushunarliligi, o'quvchilarning faol ishtiroki, bajarilgan ish yuzasidan beriladigan fikr-mulohaza va baholash mezonlari mashg'ulotni rejalashtirishning asosiy tarkibiy qismlaridir. Shuningdek, o'quvchilarning raqamli savodxonligi, texnik imkoniyatlari hamda sun'iy

intellekt yaratgan materiallarning aniqligi va yoshga mosligi hisobga olinishi kerak. O‘qituvchining metodik rahbarligi ushbu omillarni ta’lim maqsadlari bilan uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi.

Maqolaning maqsadi zamonaviy ingliz tili darslarida sun’iy intellekt va raqamli vositalardan foydalanishning samarali usullarini tahlil qilish hamda ularni o‘quv jarayoniga tatbiq etish bo‘yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Shu maqsadda nutqiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan topshiriqlar, individual va hamkorlikdagi faoliyat shakllari hamda shakllantiruvchi baholash imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Asosiy e’tibor texnologiyalardan foydalanishni o‘quvchilarning amaliy til faoliyati va mustaqil fikrlashi bilan bog‘lashga qaratiladi.

Ingliz tili darslarida sun’iy intellekt va raqamli vositalardan foydalanish samaradorligi ularning muayyan o‘quv maqsadiga qanchalik mos tanlanishi bilan bog‘liq. Yozma nutqni rivojlantirishda tahrir va fikr-mulohazaga, og‘zaki muloqotda suhbat amaliyotiga, bilimlarni mustahkamlashda esa interaktiv topshiriqlarga ehtiyoj mavjud. Shuning uchun texnologiyalarni darsga kiritishda rivojlantiriladigan ko‘nikma, o‘quvchining mustaqil faoliyati va natijani baholash mezonlari oldindan belgilanishi lozim. Ushbu masalani Santosh Mahapatra, Serge Bibauw va Alf Inge Wangning ilmiy ishlari asosida yoritish mumkin.

Santosh Mahapatra 2024-yilda chop etilgan tadqiqotida ChatGPTdan shakllantiruvchi fikr-mulohaza vositasi sifatida foydalanishning akademik yozuvga ta’sirini o‘rgangan. Hindistondagi universitetda o‘tkazilgan tadqiqot miqdoriy va sifat tahlilini birlashtirgan kvazieksperimental loyihaga asoslangan. Yakuniy tahlilga tajriba guruhidagi 35 nafar va taqqoslash guruhidagi 37 nafar talabaning natijalari kiritilgan. Tajriba guruhi ChatGPTdan o‘zining va tengdoshlarining yozma ishlarini baholashda foydalanish bo‘yicha tayyorgarlikdan o‘tgan. Bir oy davomida jami olti soatlik mashg‘ulot tashkil etilib, dastlabki, yakuniy va kechiktirilgan testlar qo‘llangan. Tajriba guruhining yozuv natijalari yakuniy hamda taxminan ikki oydan keyingi testda taqqoslash guruhinikidan statistik jihatdan yuqori bo‘lgan. Bu natijalarni talabalarning yoshi, tayyorgarligi va tadqiqot sharoitini hisobga olgan holda talqin qilish zarur.

Ushbu tadqiqotdan kelib chiqadigan metodik tavsiya - yozma topshiriqni dastlabki matn, fikr-mulohaza va qayta tahrir bosqichlarida tashkil etishdir. Masalan, o‘quvchi “My future profession” mavzusida mustaqil matn yozadi. Keyin sun’iy intellektdan asosiy fikrning aniqligi, jumlalar bog‘lanishi va grammatik xatolar yuzasidan izoh so‘raydi. O‘quvchi takliflarni tekshirib, qabul qilgan o‘zgarishlarini tushuntiradi. O‘qituvchi dastlabki va tahrirlangan nusxalarni solishtirib, o‘quvchining qanday qarorlar qabul qilganini baholaydi. Bunday topshiriqda matnni yaxshilash bilan birga, tahrir sababini anglashga ham e’tibor qaratiladi.

Yozma faoliyatni qo‘llab-quvvatlash bilan bir qatorda, raqamli suhbat tizimlari tilni amaliy qo‘llash imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Serge Bibauw va hamkasblarining 2022-yilda e’lon qilingan meta-tahlilida kompyuter bilan muloqotga asoslangan til o‘rganish tizimlariga oid 17 ta tadqiqot umumlashtirilgan. Mualliflar 100 ta alohida ta’sir ko‘rsatkichini ko‘p darajali statistik model yordamida tahlil qilgan. Natijada bunday mashqlarning ikkinchi tilni o‘zlashtirishga o‘rtacha darajadagi ijobiy ta’siri aniqlangan: standartlashtirilgan ta’sir kattaligi d = 0,58 ni tashkil etgan. Tahlilda aniq maqsadga yo‘naltirilgan suhbatlar, tizim tomonidan boshqariladigan muloqot va tuzatuvchi fikr-mulohaza berishning ahamiyati ko‘rsatilgan. Ushbu dalillar tahlilga kiritilgan suhbat tizimlariga tegishli bo‘lib, barcha zamonaviy chatbotlarning samaradorligini bir xil darajada tasdiqlamaydi.

Bu natijalar asosida ingliz tili darsida aniq vazifaga ega suhbat mashqlarini rejalashtirish tavsiya etiladi. Masalan, o‘quvchi mehmonxonada xona band qilish vaziyatida narx, sana va xizmatlar haqida ma’lumot olishi kerak. O‘qituvchi suhbat uchun zarur iboralar hamda bajariladigan vazifalarni oldindan belgilaydi. Chatbot bilan mashqdan keyin o‘quvchilar shu vaziyatni juftlikda og‘zaki bajaradilar. Matnli suhbat qo‘llangan holatda ushbu keyingi bosqich talaffuz, tinglash va jonli javob

qaytarishni mashq qilish uchun zarur. Baholashda kerakli ma'lumotni so'rash, javobni tushunish va aniqlashtiruvchi savol berish mezonlaridan foydalanish mumkin.

Bilimlarni mustahkamlash va o'zlashtirishdagi qiyinchiliklarni aniqlashda raqamli viktorinalarning imkoniyatlari ham e'tiborga loyiq. Alf Inge Wang hammuallif bilan 2020-yilda chop etgan ilmiy sharhida Kahoot! platformasidan foydalanishga oid 93 ta tadqiqotni umumlashtirgan.

Sharhda o'quv natijalari, sinfdagi o'zaro faoliyat, o'quvchi va o'qituvchilarning munosabati hamda xavotir bilan bog'liq natijalar ko'rib chiqilgan. Ko'plab ishlarda ijobiy natijalar qayd etilgan bo'lsa-da, ayrim tadqiqotlarda ta'sir kichik yoki sezilarli bo'lmagan. Vaqt bosimi, internetdagi uzilishlar va tezkor javob berishga ortiqcha urg'u berish muammolari ham aniqlangan. Sharh turli fanlar va ta'lim bosqichlarini qamrab olgani uchun uning xulosalarini ingliz tili darslariga moslashtirib qo'llash talab etiladi.

Ushbu dalillarni hisobga olib, raqamli viktorinani qisqa muhokama bilan davom ettirish maqsadga muvofiq. Masalan, zamon shakllariga oid savoldan so'ng o'quvchilardan tanlangan javobning sababini tushuntirish va shu shaklda yangi gap tuzish so'raladi. Noto'g'ri javoblar keyingi mashqni tanlash uchun ma'lumot beradi. Savol murakkabligiga mos vaqt ajratish, ayrim topshiriqlarni juftlikda muhokama qilish va natijalarni individual rivojlanish nuqtayi nazaridan tahlil etish tavsiya qilinadi. Shu tartibda viktorina shakllantiruvchi baholash jarayonining bir qismiga aylanadi.

Ko'rib chiqilgan tadqiqotlar asosida sun'iy intellekt va raqamli vositalarni o'zaro bog'langan faoliyatlar orqali qo'llash taklif etiladi. Masalan, kasbga oid mashg'ulotda o'quvchilar avval qisqa audio yoki videodan zarur ma'lumotni ajratib oladi, keyin shu vaziyatga mos suhbat tuzadi va yakunda qisqa xat yozadi. Raqamli test dastlabki tushunishni aniqlashga, chatbot suhbatga tayyorlanishga, sun'iy intellekt fikr-mulohazasi esa yozma ishni qayta ko'rib chiqishga xizmat qilishi mumkin. Bu ketma-ketlik mualliflik metodik taklifi bo'lib, uni o'quvchilarning darajasi va mavjud texnik sharoitga moslashtirish lozim.

Samaradorlikni baholashda o'quvchining vosita yordamida bajargan ishi bilan birga, keyingi mustaqil faoliyati ham kuzatilishi kerak. Masalan, tahrirlangan yozma topshiriqdan so'ng o'xshash mavzuda yordamsiz matn yozdirish yoki mashq qilingan suhbat vaziyatini yangi sharoitda takrorlash mumkin. Bunda fikrning aniqligi, lug'atdan foydalanish, grammatik to'g'rilik va kommunikativ vazifaning bajarilishi baholanadi. O'qituvchi sun'iy intellekt takliflarini tekshirish, o'quv materiallarini saralash va individual yordam ko'rsatish orqali jarayonni boshqaradi.

Xulosa qiib aytish joizki, sun'iy intellekt va raqamli vositalar ingliz tili darslarida yozma ishlarni tahrirlash, muloqotni mashq qilish va shakllantiruvchi baholashni tashkil etish uchun foydali imkoniyatlar yaratadi. Tahlil qilingan tadqiqotlar ularning samarasi topshiriq mazmuni, o'quvchilarning tayyorgarligi va qo'llash sharoitiga bog'liqligini ko'rsatadi. Texnologiyalarni aniq o'quv maqsadiga mos tanlash, o'qituvchi rahbarligini ta'minlash va o'quvchining mustaqil natijasini baholash ulardan samarali foydalanishning asosiy shartlaridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mahapatra S. Impact of ChatGPT on ESL students' academic writing skills: A mixed methods intervention study // Smart Learning Environments. - Vol. 11. - Article 9. - 2024.
2. Kohnke L., Moorhouse B. L., Zou D. ChatGPT for Language Teaching and Learning // RELC Journal. - Vol. 54, № 2. - P. 537–550. - 2023.
3. Bibauw S., Van den Noortgate W., François T., Desmet P. Dialogue systems for language learning: A meta-analysis // Language Learning & Technology. - Vol. 26, № 1. - P. 1–24. - 2022.
4. Wang A. I., Tahir R. The effect of using Kahoot! for learning – A literature review // Computers & Education. - Vol. 149. - Article 103818. - 2020.